অধ্যায় ৮ ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ পৰিচয়

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য

৮.২ পৰিচয়

৮.৩ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণা

৮.৪ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ উপাদানসমূহ

৮.৫ ব্যৱসাৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ আৱশ্যকতা

৮.৬ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰক প্ৰভাৱিত কৰা কাৰকসমূহ

৮.৭ অনৈতিক ব্যৱসায়িক আচৰণ

৮.৮ নীতিশাস্ত্ৰ বনাম আইন

৮.৯ নীতিশাস্ত্ৰৰ তত্ত্বসমূহ

৮.১০ গোলকীয় পটভূমিত নীতিশাস্ত্ৰ

৮.১১ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.১২ অধিক জানিবলৈ

৮.১৩ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৮.১৪ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ অৰ্থ আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ আৱশ্যকতা ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰত প্ৰভাৱ পেলোৱা কাৰকসমূহ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- নৈতিক আৰু অনৈতিক আচৰণৰ বিষয়ে বুজিব পাৰিব
- নীতিশাস্ত্ৰৰ তত্ত্বসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- গোলকীয় পটভূমিত নীতিশাস্ত্ৰৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

নীতিশাস্ত্ৰ শব্দটো গ্ৰীক শব্দ 'Ethos'ৰ পৰা উৎপত্তি হৈছে। যিয়ে এক আদৰ্শগত মানদণ্ড সম্পন্ন আচৰণৰ কথা বুজায়।

সাধাৰণ অৰ্থত ক'বলৈ হ'লে আদৰ্শ, ভাল, শুদ্ধ, উচিত, সততা আদি শব্দবোৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ

সমতুল্য। সাধাৰণতে, নীতিশাস্ত্ৰই বেয়াতকৈ ভালৰ সৈতেহে বেছি সম্পৰ্ক ৰাখে। অৱশ্যে নৈতিক চিন্তাৰ সমৰ্থনকাৰীসকলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি একেটা কাম নৈতিক বা অনৈতিক হ'ব পাৰে। আকৌ, আমাৰ সমাজত যিটো নৈতিক, আন ঠাইত অনৈতিক হ'ব পাৰে।

সহজ অৰ্থত ক'বলৈ হ'লে, নীতিশাস্ত্ৰই কোনটো শুদ্ধ বা অশুদ্ধ, ভাল বা বেয়া, ন্যায়িক বা অন্যায় তাকে সূচায়। ব্যৱসায় ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিলে নীতিশাস্ত্ৰ মানে হ'ল সমাজৰ দৃষ্টিৰে বাঞ্ছনীয় বুলি ভবা ব্যৱসায়িক পদ্ধতি।

এই অধ্যয়নটিত আমি ব্যৱসায়ীক নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণা, ইয়াত আৱশ্যকতা, তত্ত্ব, ব্যৱসায়ীক নীতিশাস্ত্ৰত প্ৰভাৱ পেলোৱা কাৰকসমূহ ইত্যাদি বিষয়বোৰ আলোচনা কৰিম।

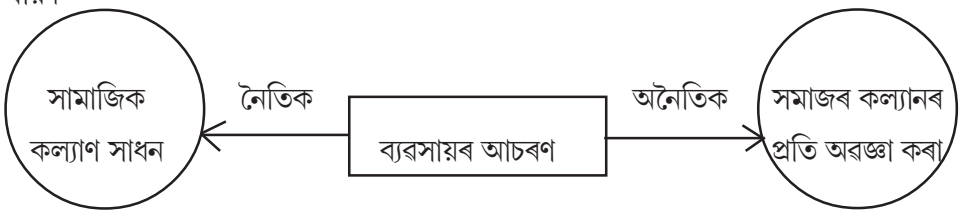
৮.৩ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণা (CONCEPT OF BUSINESS ETHICS)

সাধাৰণ নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণাটোৰ এক সম্প্ৰসাৰণ হ'ল ব্যসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰ। ব্যসায়িক কাম-কাজ পৰিচালত কৰা সামাজিকভাৱে নিৰ্ধাৰিত নৈতিক নীতিসমূহকে নীতিশাস্ত্ৰ হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি।

বি. অ' হুইলৰে (B. O. Wheeler) ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰ শব্দটোৰ সংজ্ঞা তলত দিয়া ধৰণে দিছে—

'ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰ হ'ল সমাজ, ইয়াৰ বিভিন্ন দলসমূহ আৰু অনুষ্ঠানৰ সৈতে ঐক্যৱদ্ধ সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰাৰ এটা কলা বা বিজ্ঞান, লগতে ব্যৱসায়ৰ শুদ্ধতা বা অশুদ্ধতাৰ প্ৰতি নৈতিক দায়িত্ব মানি লোৱা।'

ব্যৱসায় হ'ল সমাজৰ এটা অঙ্গ আৰু সেইবাবে ই সমাজৰ নৈতিক আচাৰ-বিধি মানি চলা উচিত। সমাজে শুদ্ধ বুলি বিবেচনা কৰা নীতিবোৰৰ দ্বাৰা ই পৰিচালিত হোৱা উচিত। ব্যৱসায়িক কাৰ্য ৰূপায়ণৰ সৈতে নৈতিক মূল্যবোধক সমন্বিত কৰাটো প্ৰতিটো ব্যৱসায়ৰ পৰা আশা কৰা যায়।

চিত্ৰ ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণা

ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ উদাহৰণ

প্ৰত্যেক ব্যৱসায়ে নৈতিকভাৱে বা সমাজে আশা কৰা মতে ইয়াৰ কাম-কাজ চলাব বুলি আশা কৰা যায়।

নৈতিকভাৱে ব্যৱসায়িক কাৰ্য চলোৱাৰ কেইটিমান উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল ঃ

(১) ভোক্তাৰ পৰা উচিত মূল্য আদায় কৰা।

(২) পণ্য সামগ্ৰীৰ জোখ ল'বলৈ সঠিক ওজন ব্যৱহাৰ কৰা।

(৩) চৰকাৰক সাধুতাৰে কৰ পৰিশোধ কৰা।

(৪) ভোক্তাৰ পৰা সঠিক লাভ আদায় কৰা।

(৫) কৰ্মচাৰীসকলক সঠিকভাৱে চোৱাচিতা কৰা।

৮.৪ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ উপাদানসমূহ (ELEMENTS OF BUSINESS ETHICS)

ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠান এটা চলাই নিবলৈ নীতিশাস্ত্ৰৰ কিছুমান মৌলিক উপাদানৰ প্ৰয়োজন। সেইবোৰ তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

১। **শীৰ্ষ ব্যৱস্থাপনাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি (Top management commitment) ঃ** এটা ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠানে নৈতিকতা মানি চলাৰ ক্ষেত্ৰত সংগঠনটোৰ শীৰ্ষ ব্যৱস্থাপনাই এক বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠান এটাই ইয়াৰ লক্ষ্যত উপনীত হ'বলৈ প্ৰতিষ্ঠানটোৰ মুখ্য কাৰ্যবাহী বিষয়া আৰু অন্যান্য উচ্চ পৰ্যায়ৰ বিষয়াসকলে নৈতিকতা বজাই ৰাখি কামত অগ্ৰসৰ হ'ব লাগে। প্ৰতিষ্ঠানটোৰ মূল্যবোধৰ বিকাশ আৰু উন্নতিত এওঁলোকে সুদৃঢ় নেতৃত্ব প্ৰদান কৰা উচিত।

২। **আচৰণবিধিৰ প্ৰকাশ (Publication of a code) ঃ** যিবিলাক ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠানে নীতিশাস্ত্ৰ অনুসৰি কৰ্মসূচী যুগুত কৰে, সেইবিলাকে ব্যৱসায় পৰিচালনা কৰিবলৈ কিছুমান আচৰণবিধি লিখিত নথি আকাৰত প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। এনেবোৰ লিখিত নথিপত্ৰক আচৰণবিধিৰ সংকলন বুলি জনা যায়। মৌলিক সাধুতা, আৰু আইনৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ, দ্ৰব্য সামগ্ৰীৰ গুণগত মান, কৰ্মস্থলীত কৰ্মচাৰীসকলৰ স্বাস্থ্যজনিত সুৰক্ষা, বিক্ৰী বা বিপণন প্ৰণালীত উচিত কাৰ্যপন্থা গ্ৰহণ, বিত্তীয় খতিয়ান প্ৰদান ইত্যাদিবোৰকে এই আচৰণবিধিয়ে সামৰি লয়।

৩। **আজ্ঞা পালনৰ বিশেষ পদ্ধতি স্থাপন (Establishment of compliance mechanisms) ঃ** ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠান এটাই নিৰ্দিষ্ট কৰা নৈতিক মানদণ্ড অনুযায়ী যে ইয়াৰ সিদ্ধান্ত আৰু কাৰ্যপন্থা গ্ৰহণ কৰা হৈছে তাক নিশ্চিত কৰিবলৈ এটা উপযুক্ত পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা উচিত। এনেকুৱা কিছুমান পদ্ধতিৰ উদাহৰণ হৈছে কৰ্মচাৰীসকলৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্দিষ্ট মূল্যবোধ আৰু নৈতিকতাৰ প্ৰতি গুৰুত্ব আৰোপ কৰা, কৰ্মচাৰী প্ৰশিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত নীতিশাস্ত্ৰৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান ইত্যাদি।

৪। **সকলো স্তৰৰে কৰ্মচাৰীসকলক জড়িত কৰা (Involving employes at all levels) ঃ** ব্যৱসায়ৰ নৈতিকতাক প্ৰকৃত ৰূপ দিবলৈ সকলো স্তৰৰে কৰ্মচাৰীসকলক নীতিশাস্ত্ৰ বিষয়ক কাম-কাজ সম্পৰ্কে সচেতন কৰা দৰকাৰ। কাৰণ ব্যৱসায়ৰ কাম-কাজসমূহৰ লগত ইয়াৰ কৰ্মচাৰীসকলেহে ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত হৈ থাকে। গতিকে এওঁলোকৰ পূৰ্ণ সহযোগিতা অবিহনে ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠানৰ নৈতিকতাৰ দিশটোত সফলতা অসম্ভৱ। এই

বিষয়ত কর্মচাৰীসকলক সচেতন কৰিবলৈ এওঁলোকৰ মাজত সৰু সৰু গোটৰ সৃষ্টি কৰি ব্যৱসায়ৰ নৈতিক দিশ সম্পর্কে আলোচনা কৰা উচিত আৰু কর্মচাৰীসকলৰ উক্ত বিষয়ৰ প্রতি মনোভাৱ জনাটো দৰকাৰ।

৫। **ফলাফলৰ জোখ-মাপ (Measuring Results) ঃ** যদিও নীতিশাস্ত্র বিষয়ক কর্মসূচীৰ শেষ ফলাফলৰ সঠিক জোখমাপ এক জটিল বিষয় তথাপিও ব্যৱসায়ৰ কাম-কাজসমূহ নৈতিকভাৱে পালন কৰা হৈছে নে নাই তাক নিৰীক্ষণৰ ব্যৱস্থা ব্যৱসায় প্রতিষ্ঠানসমূহে কৰিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও শীর্ষ ব্যৱস্থাপনাৰ লগত জড়িত ব্যক্তিসকল আৰু অন্যান্য কর্মচাৰীসকলে ব্যৱসায়ৰ নৈতিক দিশটোৰ ফলাফল সম্পর্কে আলোচনা কৰি এই বিষয়ে ভৱিষ্য কার্যপন্থা গ্রহণ কৰা উচিত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ তলৰ উক্তিসমূহ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ উল্লেখ কৰক—

(i) 'Ethics' শব্দটো লেটিন শব্দ 'ethos' ৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে।

(ii) ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্র হ'ল এক প্রকাৰৰ স্ব-আৰোপিত অনুশাসন।

(iii) চৰকাৰক সাধুতাৰ কৰ পৰিশোধ কৰাটো অনৈতিক।

(iv) ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্রৰ মূল আদর্শ হ'ল সর্বাধিক সামাজিক কল্যাণ।

(v) ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্রত শীর্ষ ব্যৱস্থাপনাৰ কোনো ভূমিকা পালন কৰিব লগীয়া নাথাকে।

প্রশ্ন নং ২ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্রৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক—

(i) .....

(ii) .....

৮.৫ ব্যৱসাৰ নীতিশাস্ত্রৰ গুৰুত্ব (SIGNIFICANCE OF BUSINESS ETHICS)

সমগ্র বিশ্বব্যাপী ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্রৰ আৱশ্যকতা দেখা যায়। ব্যৱসায় গোষ্ঠী আৰু পেচাদাৰীলোকে যাতে জনসাধাৰণৰ সুৰক্ষা আৰু কল্যাণৰ বাবে নৈতিক আচৰণ দেখুৱায় তাৰ বাবে বাণিজ্য সংস্থাবোৰে পেচাদাৰী আচৰণ বিধি প্রস্তুত কৰিছে।

তলত উল্লেখিত কাৰণসূহৰ বাবে ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্রৰ আৱশ্যক ঃ

১। **ভোক্তাৰ মনোবল বৃদ্ধি কৰে (Improve the confidence of customers) ঃ** নীতিশাস্ত্রৰ আচৰণ বিধি প্রকাশ কৰিলে ভোক্তা, মক্কেল, কর্মচাৰী আদিয়ে আশাকৰা সেৱাৰ গুণমান সম্পর্কে মনোবল বৃদ্ধি কৰে।

২। **সদস্যসকলৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক পৰিচালিত কৰে (Govern the interrelationship of the members)** ঃ ব্যৱসায়িক আচৰণ বিধিয়ে সদস্যসকলৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক পৰিচালিত কৰে। আচৰণবিধিৰ মানদণ্ডৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰাকৈ ব্যৱসায় চলাব পৰা নাযায়।

৩। **স্বাৰ্থৰ সুৰক্ষা (Protection of Interests)** ঃ ব্যৱসায়ৰ সৈতে জড়িত অংশধাৰক, কৰ্মচাৰী, প্ৰতিদ্বন্দ্বী, বিক্ৰেতা আৰু যোগান ধৰোঁতাসকলৰ স্বাৰ্থ অনৈতিক লেনদেন আৰু শোষণৰ পৰা সুৰক্ষা প্ৰদান কৰিব লাগিব।

৪। **শক্তিশালী গ্ৰাহক সংস্থাৰ সংগঠন (Organisation of powerful consumer associations)** ঃ গ্ৰাহকসকল কোনোপধ্যেই ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠানৰ অনুগ্ৰহত জীয়াই নাথাকে। তেওঁলোকে ব্যৱসায়িক প্ৰতিষ্ঠানবোৰক অনুশাসনৰ মাজত ৰাখিবলৈ শক্তিশালী গ্ৰাহক সংস্থা গঠন কৰিছে। গ্ৰাহক সংস্থাবোৰৰ সৈতে মত বিৰোধ এৰাই চলিবলৈ ব্যৱসায়ে নৈতিক প্ৰণালী অনুসৰণ কৰাটো বাঞ্ছনীয়।

৫। **সামাজিক বিষয়ৰ প্ৰধান পক্ষসমূহৰ সৈতে মুখামুখি (Confrontation with major groups of social issues)** ঃ আজিকালি ব্যৱসায়ে কেতবোৰ সামাজিক বিষয়ৰ প্ৰধান পক্ষৰ যেনে— পৰিৱেশ সুৰক্ষা, শক্তিৰ সংকট, জনমুখী ব্যৱস্থাপনা আদিৰ সৈতে মুখামুখি হ'ব লাগে। এই বিষয়সমূহ ইটোৰ সৈতে সিটো জড়িত হোৱা বাবে এইবোৰৰ মুখামুখি হ'বলৈ ব্যৱসায়ে দায়বদ্ধতা অনুভৱ কৰা উচিত।

৬। **চৰকাৰী হস্তক্ষেপ (Intervention of government)** ঃ বিভিন্ন আইনে সমাজৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰতিফলন ঘটায়। যদিহে এটা ব্যৱসায় নৈতিক নহয় তেন্তে চৰকাৰৰ হস্তক্ষেপ আৰু আইন আদালতৰ হস্তক্ষেপ আহি পৰিব।

৮.৬ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰক প্ৰভাৱিত কৰা কাৰকসমূহ (FACTORS EFFECTING BUSINESS ETHICS)

ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰধান নিৰ্ণয়কাৰীসমূহ হ'ল তলত দিয় ধৰণৰ—

১। **সামাজিক প্ৰমূল্য (Social Values)** ঃ সামাজিক প্ৰমূল্যই নৈতিক নীতি বা নৈতিক মূল্য বা সমাজৰ বিশ্বাসৰ কথা বুজায়। যিবোৰ সমাজত মানুহৰ নৈতিক মূল্য উচ্চ, তাত ব্যৱসায়ীসকলেও নৈতিক আচৰণ মানি চলিব লাগে। কাৰণ সামাজিক শক্তিবোৰে ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ ওপৰত যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায়।

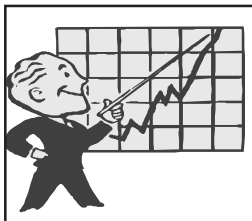
২। **ব্যক্তিগত প্ৰমূল্য (Personal Values)** ঃ উচ্চ নৈতিক প্ৰমূল্য আৰু নীতি আদৰ্শ থকা ব্যৱসায়ীজনে নৈতিক আচৰণ কাৰ্যকৰী কৰে। এটা সংগঠনত কাম কৰা লোকসকলৰ ব্যক্তিগত বিশ্বাসেও ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰত প্ৰভাৱ পেলায়। সাধাৰণতে কৰ্মচাৰীসকলে তেওঁলোকৰ ওপৰ খাপৰ লোকক অনুকৰণ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ মূল্যবোধ তথা কাৰ্যক

গ্ৰহণ কৰিব বিচাৰে। ব্যৱসায়ৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী আৰু সহযোগীসকলৰ আচৰণেও ব্যৱসায়ৰ নীতি শাস্ত্ৰক গঢ় দিয়ে।

৩। **উদ্যোগৰ বিধি ব্যৱস্থা (Industry Norms) ঃ** কিছুমান উদ্যোগ আৰু বেহা-বেপাৰে এটা আচৰণ বিধি মানি চলে। উদ্যোগসমূহৰ এটা নৈতিক বাতাবৰণ থাকে যিয়ে তেওঁলোকৰ কৰ্মচাৰীসকলৰ আচৰণ বিধি পৰিচালিত কৰে। পেচাদাৰিত্বৰ ফালে এটা ধাৰা প্ৰৱাহিত হোৱা বাবে ব্যৱস্থাপকসকলৰ তুলনাত পেচাদাৰী ব্যৱস্থাপকসকলৰ নৈতিক মানদণ্ড উচ্চ পৰ্যায়ৰ হোৱাটো পৰিলক্ষিত হয়।

৪। **চৰকাৰী নীতি নিয়ম (Government Rules and Regulations) ঃ** চৰকাৰৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত নীতি নিয়মে ব্যৱসায়ীসকলক নৈতিক আচৰণ আৰু উচ্চ পৰ্যায়ৰ আচৰণবিধি মানিবলৈ বাধ্য কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, সুৰা আৰু ধঁপাত উৎপাদনকাৰী কোম্পানীবোৰে 'মদ খোৱা বা ধঁপাত সেৱন কৰাটো স্বাস্থ্যৰ বাবে ক্ষতিকৰ বা কেন্সাৰৰ কাৰক হ'ব পাৰে' বুলি দ্ৰব্যটোৰ ওপৰত বিধিৰদ্ধ সতৰ্কবাণী লিখাটো বাধ্যতামূলক।

৫। **আইন-কানুন (Legislations) ঃ** চৰকাৰে এখন আইন বলবৎ কৰি ব্যৱসায়ীসকলক নৈতিক আচৰণ মানি চলাৰ ক্ষেত্ৰত নিয়ন্ত্ৰণ আৰোপ কৰিব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, গ্ৰাহক সুৰক্ষা আইন, অত্যাৱশ্যকীয় সামগ্ৰী আইন আদি ব্যৱসায়ীসকলৰ অনৈতিক আচৰণ প্ৰতিৰোধ কৰিবলৈ চৰকাৰে বলবৎ কৰিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ তলৰ উক্তিসমূহ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ উল্লেখ কৰক—

(i) পেচাদাৰী আচৰণ বিধিসমূহৰ ব্যৱসায় সংস্থাসমূহে বিকাশ সাধন কৰিছে।

(ii) নৈতিক মানদণ্ডৰ ওপৰত ভৰষা নৰখাকৈ ব্যৱসায় চলাই যাব পাৰি।

(iii) সামাজিক মূল্যবোধে সমাজৰ নৈতিক মূল্য বা বিশ্বাসৰ কথা সূচায়।

(iv) সাধাৰণতে কৰ্মচাৰীসকলে তেওঁলোকৰ ওপৰ মহলক অনুসৰণ নকৰে।

(v) ব্যৱসায়ীসকলৰ ওপৰত চৰকাৰৰ কোনো নিয়ন্ত্ৰণ নাথাকে।

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ চৰকাৰী হস্তক্ষেপ বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

৮.৭ অনৈতিক ব্যৱসায়িক আচৰণ (UNETHICAL BUSINESS BEHAVIOUR)

দুৰ্নীতি আৰু অনৈতিক আচৰণ সমভাৱে গতি কৰে আৰু এটাই আনটোৰ কাষত স্থিতি লাভ কৰে। ব্যৱসায়ে অপেক্ষা কৰি থাকিব নোৱাৰে আৰু ধাৰাবাহিকতা ৰক্ষা কৰি চলিব লাগে

বৰে দুৰ্নীতিয়ে প্ৰশ্ৰয় পায়। চৰকী ৰঙা ফিটাৰ মেৰপাকে অধিক সময় লয়। সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীয়ে তেওঁলোকৰ নিজৰ লক্ষ্য আৰু স্বাৰ্থ সিদ্ধিৰ বাবে অনৈতিক আচৰণৰ আশ্ৰয় লয়। তাৰে কেতবোৰ উদাহৰণ তলত দিয়া হ'ল ঃ

(ক) শ্ৰমিকৰ প্ৰতি অনৈতিক আচৰণ (Unethical Behaviour to Workers) ঃ

(i) কৰ্ম সম্পাদন কৰাবলৈ ঔদ্যোগিক সুৰক্ষাৰ নীতি নিয়মবোৰ অৱজ্ঞা কৰা।

(ii) প্ৰাপ্য পদোন্নতি দিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা।

(iii) জাতি, লিংগ বা ধৰ্মৰ ভিত্তিত শ্ৰমিকসকলক ভাগ ভাগ কৰা।

(iv) দৰিদ্ৰ শ্ৰমিকসকলৰ প্ৰতি অমানৱীয় ব্যৱহাৰ কৰা।

(খ) ভোক্তাৰ প্ৰতি অনৈতিক আচৰণ (Unethical Behaviour to Consumers) ঃ

(i) ভোক্তাক আকৰ্ষিত কৰিবলৈ নগ্ন আৰু মিথ্যাচাৰী বিজ্ঞাপনত লিপ্ত হোৱা।

(ii) বিক্ৰীৰ পিছৰ সেৱা আগবঢ়োত অবহেলা কৰা।

(iii) অধিক মূল্যত কম ওজনৰ সামগ্ৰী যোগান ধৰা।

(গ) বিনিয়োগকাৰী/অংশধাৰকসকলৰ প্ৰতি অনৈতিক আচৰণ (Unethical Behaviour to Investors/Shareholders) ঃ

(i) অৰ্থপূৰ্ণ খা-খবৰৰ যোগান ধৰাৰ পৰা বিৰত থকা।

(ii) অসুস্থ ফটকা লেনদেনত (speculation) লিপ্ত হোৱা লভ্যাংশ পৰিশোধ বন্ধ কৰক।

(iii) লভ্যাংশ পৰিশোধ বন্ধ কৰা।

(ঘ) চৰকাৰৰ প্ৰতি অনৈতিক আচৰণ (Unethical Behaviour to Government) ঃ

(i) কৰ ফাঁকি দিবলৈ এই প্ৰকাৰৰ হিচাপ-নিকাচৰ বহী ৰক্ষণ কৰা।

(ii) চৰকাৰী বিভাগক ভুল বা বিপথে পৰিচালিত কৰিব পৰা তথ্য যোগান ধৰা।

(iii) চৰকাৰক ইয়াৰ আৰ্থিক আৰু সামাজিক নীতি প্ৰয়োগত ইচ্ছাকৃতভাৱে অসহযোগ কৰা।

(ঙ) বৃহত্তৰ সমাজৰ প্ৰতি অনৈতিক আচৰণ (Unethical Behaviour to Society at Large) ঃ

(i) অবাঞ্ছিত সঁহাৰি লাভ কৰিবলৈ চৰকাৰী বিষয়াক উপঢৌকন দিয়া।

(ii) বায়ু, পানী, শব্দ প্ৰদূষণৰ দ্বাৰা পৰিবেশ প্ৰদূষিত কৰা।

(iii) পণ্যৰ কলা বজাৰ আৰু চোৰাং মজুত কৰা।

(iv) জনস্বাস্থ্যৰ প্ৰতি ক্ষতিকাৰক পণ্য উৎপাদন কৰা।

৮.৮ নীতিশাস্ত্ৰ বনাম আইন (ETHICS VS. LAW)

আইনমতে প্ৰয়োজনীয় আচৰণতকৈ নৈতিক আচৰণ থাকে। আইন আৰু আৰু নীতিশাস্ত্ৰ উভয়ে কোনটো শুদ্ধ আৰু কোনটো অশুদ্ধ সেইটো স্থিৰ কৰে। আইনে সমাজৰ নৈতিক মূল্যবোধ

প্ৰতিফলিত কৰে, অৰ্থাৎ সমাজত কোনধৰণৰ আচৰণক অনুমতি প্ৰদান কৰা হয় আৰু কোনটোক অনুমতি দিয়া নহয়। আইন ভঙ্গকাৰীক শাস্তি বা জৰিমনা প্ৰদান কৰা হয়।

ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰয়ো সমাজৰ বাবে ব্যৱসায়ীসকলৰ কি আচৰণ আকাংক্ষিত আৰু কি আচৰণ আকাংক্ষিত নহয় সেইটো স্থিৰ কৰে। খাদ্যত ভেজালকৰণ, কলা বজাৰ আদি কিছুমান অনৈতিক ব্যৱসায়িক কাৰ্য শাস্তিৰ যোগ্য কিন্তু কিছুমান কাম-কাজ অনৈতিক হ'লেও আইনৰ অধীনত শাস্তিৰ যোগ্য নহয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, যুক্তিহীনভাৱে অধিক মূল্য ধাৰ্য কৰাটো অনৈতিক কিন্তু আইনৰ দ্বাৰা শাস্তিযোগ্য নহয়। সেইবাবে আমি ক'ব পাৰো যে নীতিশাস্ত্ৰ আইনৰ উৰ্দ্ধত।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ তলৰ উক্তিসমূহ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ উল্লেখ কৰক—

(i) দুখীয়া শ্ৰমিকসকলক অমানৱীয় ব্যৱহাৰ কৰাটো অনৈতিক আচৰণ।

(ii) বিক্ৰীৰ পিছৰ সেৱাক অৱহেলা কৰাটো এটা নৈতিক আচৰণ।

(iii) অংশধাৰকসকললৈ লভ্যাংশ পৰিশোধ বন্ধ ৰখাটো অনৈতিক কাৰ্য।

(iv) চৰকাৰক ভুল তথ্য যোগান ধৰাটো নৈতিক কাৰ্য।

(v) পণ্যৰ কলা বজাৰ আৰু চোৰাং মজুত কৰাটো অনৈতিক কাৰ্য।

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ সমাজৰ প্ৰতি ব্যৱসায়ৰ দুটা অনৈতিক আচৰণ চিনাক্ত কৰক।

(i) .....

(ii) .....

৮.৯ নীতিশাস্ত্ৰৰ তত্ত্বসমূহ (THEORIES OF ETHICS)

ব্যৱসাৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ চাৰিটা সূত্ৰ বা মতবাদ আছে। সেইবোৰ হ'ল—

১। উপযোগবাদী সূত্ৰ (Theory of utilitarian view)

২। অধিকাৰযুক্ত সূত্ৰ (Theory of Rights)

৩। ন্যায় প্ৰদানৰ সূত্ৰ (Theory of Iustice view)

৪। অখণ্ড সামাজিক চুক্তিৰ সূত্ৰ (Theory of Integrative social contracts)

সেইবোৰ তলত ব্যাখ্যা কৰা হ'ল ঃ

১। **উপযোগবাদী সূত্ৰ (Theory of utilitarian view) ঃ** নীতিশাস্ত্ৰৰ উপযোগবাদী সূত্ৰটোৱে কয় যে নৈতিক সিদ্ধান্তমূলক ইয়াৰ ফলাফল বা প্ৰভাৱৰ ভিত্তিত গ্ৰহণ কৰা হয়। উপযোগবাদী সূত্ৰটোৱে নীতিগত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত সংখ্যাগত পদ্ধতি (quantitative method) অৱলম্বন কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এগৰাকী কাৰখানাৰ ব্যৱস্থাপকে ২০ শতাংশ শ্ৰমিকক কাৰখানাৰ পৰা অব্যহতি দিব পাৰে। কাৰণ ইয়াৰ ফলত বাকী ৮০ শতাংশৰ বাবে কাৰখানাৰ লাভযোগ্যতা বাঢ়িব, চাকৰিৰ নিৰাপত্তা উন্নত হ'ব।

উপযোগবাদী সূত্ৰটোৱে কার্যকুশলতা আৰু উৎপাদনশীলতাক উৎসাহিত কৰে। অৱশ্যে, ইয়াৰ ফলস্বৰূপে সম্পদৰ পক্ষপাতযুক্ত বিতৰণ হ'ব পাৰে। উপযোগবাদী মতবাদটোৱে কেতবোৰ স্বার্থজড়িত পক্ষৰ অধিকাৰৰ প্রতি আওকাণ কৰিব পাৰে।

২। **অধিকাৰযুক্ত সূত্ৰ (Theory of Rights) ঃ** এই সূত্ৰটো গোপনীয়তাৰ অধিকাৰ, ঐক্যমতত উপনীত হোৱাৰ স্বাধীনতা, বাক স্বাধীনতা, জীৱন আৰু নিৰাপত্তা আদি ব্যক্তিগত স্বাধীনতা আৰু সা-সুবিধাবোৰক সন্মান জনোৱা তথা সুৰক্ষা প্রদান কৰাৰ সৈতে জড়িত। এই সূত্ৰটোৰ ইতিবাচক দিশ এইটোৱে যে ই ব্যক্তিসকলৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহক সুৰক্ষা প্রদান কৰে। কিন্তু সংগঠনবোৰৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰসমূহক সুৰক্ষা প্রদান কৰে। কিন্তু সংগঠনবোৰৰ বাবে ইয়াৰ নেতিবাচক দিশো আছে। ই কাম সম্পাদ কৰাৰ পৰিৱর্তে ব্যক্তিগত অধিকাৰ সুৰক্ষিত কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়াৰ এক বাতাবৰণ সৃষ্টি কৰি অধিক উৎপাদনশীলতা আৰু কুশলতাত বাধা আৰোপ কৰে।

৩। **ন্যায় প্রদানৰ সূত্ৰ (Theory of Justice view) ঃ** ইয়াৰ পিছৰ সূত্ৰটো হ'ল নীতিশাস্ত্ৰৰ ন্যায় প্রদানৰ সূত্ৰ। এই সূত্ৰটোৰ অধীনত ব্যৱস্থাপকসকলে নীতি-নিয়মবোৰ ন্যায়সংগতভাৱে আৰু নিৰপেক্ষতাৰে জাপি দিব আৰু কার্যকৰী কৰিব লাগে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এগৰাকী ব্যৱস্থাপকে দক্ষতাৰ স্তৰ, পাৰদর্শিতা বা দায়িত্ব আদি চাই লিঙ্গ, ব্যক্তিত্ব, জাতি-বর্ণ আদি ব্যতিৰেকে ব্যক্তিসকলক একে হাৰত দৰমহা দিব লাগে। ন্যায়ৰ মানদণ্ড প্রয়োগৰ ক্ষেত্রতো যোগাত্মক বা বিয়োগাত্মক দিশ আছে। ই সেইসকল স্বার্থজড়িত পক্ষক সুৰক্ষা প্রদান কৰে যাৰ শক্তিৰ অভাৱ। সি যি কি নহওঁক, ই কর্মচাৰীসকলৰ বিপদ-শংকা গ্রহণ, উদ্ভাৱন আৰু উৎপাদনশীলতা হ্রাস কৰে।

৪। **অখণ্ড সামাজিক চুক্তিৰ সূত্ৰ (Theory of Integrative social contracts) ঃ** এই সূত্ৰটোৱে ক'ব খোজে যে নৈতিক সিদ্ধান্তসমূহ অভিজ্ঞতাজনিত (কি হয়) চিন্তামূলক (কি হোৱা উচিত) উপাদানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰা হ'ব লাগে। নীতিশাস্ত্ৰৰ এই মতবাদটো দুটা চুক্তিৰ অখণ্ডতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰা ঃ

(ক) সাধাৰণ সামাজিক চুক্তি যিয়ে ব্যৱসায়ক কাম-কাজ চলাবলৈ আৰু গ্রহণযোগ্য মূল নীতিসমূহ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ অনুমতি প্রদান কৰে।

(খ) এখন সমাজৰ সদস্যসকলৰ মাজত অতি নির্দিষ্ট চুক্তি যিয়ে গ্রহণযোগ্য আচৰণৰ পথ উলিয়ায়।

উদাহৰণ স্বৰূপে, এটা নতুন কাৰখানাৰ শ্রমিকসকলক কি মজুৰি প্রদান কৰা হ'ব সেইটো সিদ্ধান্ত লওঁতে ব্যৱস্থাপকে অখণ্ড সামাজিক সূত্রমতে সমাজত বর্তমানে প্রচলিত মজুৰি স্তৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিব লাগিব। ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ এই সূত্ৰটোৱে পৰামর্শ দিয়ে যে শুদ্ধ বা অশুদ্ধ সিদ্ধান্ত বা কর্ম কিহেৰে গঠিত হয় সেইটো স্থিৰ কৰিবলৈ ব্যৱস্থাপকসকলে উদ্যোগ আৰু কোম্পানীৰ প্রচলিত নৈতিক আচৰণ বিধিসমূহ ভালদৰে নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে।

বহুতো ব্যৱসায়ী লোকে নীতিশাস্ত্ৰৰ উপযোগবাদী তত্ত্বটো মানি চলে। এইটো এই কাৰণতে যে এই তত্ত্বটো ব্যৱসায়ৰ লক্ষ্য যেনে— দক্ষতা, উৎপাদনশীলতা আৰু মুনাফা আদিৰ সৈতে সামঞ্জস্যপূৰ্ণ। অৱশ্যে, ব্যক্তিগত অধিকাৰ, সামাজিক ন্যায় আৰু সমাজৰ মানদণ্ডৰ ধাৰাই ইয়াকে বুজায় যে ব্যৱস্থাপকসকলৰ বাবে অ-উপযোগীবাদী (non-utilitarian) মাপকাঠীৰ ওপৰত ভিত্তি কৰা নীতিশাস্ত্ৰৰ মানদণ্ডৰ আৱশ্যক। ইয়াৰ ফলাফল হৈছে এয়ে যে ব্যৱস্থাপকসকলে ক্ৰমান্বয়ে নীতিশাস্ত্ৰক লৈ দোধোৰ মোধোৰ অৱস্থাত পৰি নিজে সংঘৰ্ষ কৰিবলগীয়া হৈছে।

৮.১০ গোলকীয় পটভূমিত নীতিশাস্ত্ৰ (ETHICS IN GLOBAL CONTEXT)

দেশসমূহৰ মাজৰ সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক পাৰ্থক্য নৈতিক আৰু অনৈতিক আচৰণ নিৰ্ধাৰণকাৰী গুৰুত্বপূৰ্ণ পাৰিপাৰ্শ্বিক উপাদান। উদাহৰণস্বৰূপে, মেক্সিকান প্ৰতিষ্ঠানৰ এগৰাকী ব্যৱস্থাপকে এটা লাভজনক চৰকাৰী ঠিকা পাবলৈ মেক্সিকো নগৰৰ উচ্চ পদবীধাৰী চৰকাৰী বিষয়াক উপঢৌকন দিব লগে। যুক্তৰাষ্ট্ৰত এই ধৰণৰ কাৰ্যপন্থাক বে-আইনী বুলি নধৰিলেও অনৈতিক হিচাপে চোৱা হয়। কিন্তু মেক্সিকোত ই হ'ল এক মানদণ্ডযুক্ত ব্যৱসায়িক বৃত্তি।

চৌদি আৰবৰ কোকা-কোলাৰ কৰ্মচাৰীয়ে আমেৰিকাৰ মানদণ্ড মানি চলা উচিত নে তেওঁলোকে স্থানীয় গ্ৰহণযোগ্য আচৰণৰ মানদণ্ড মানি চলা উচিত? প্ৰধান সমস্যাটো হৈছে কিছুমান ব্যৱসায়িক বৃত্তি আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত সঠিক নহয় কিন্তু অন্য দেশত সেই একেটাকে সঠিক হিচাপে ধৰা হয়।

বৈদেশিক বিষয়াক বা ৰাজনীতিবিদক পৰিশোধৰ খেলত প্ৰভাৱিত কৰিবলৈ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ব্যৱস্থাপকসকলৰ বাবে আইনী নিৰ্দেশাৱলী আছে। যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ বাবে বৈদেশিক বিষয়াক জ্ঞাতভাৱে দুৰ্নীতিপৰায়ন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত 'বৈদেশিক দুৰ্নীতি বৃত্তি আইনে' ইয়াক বে-আইনী গণ্য কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে কিছুমান লেটিন আমেৰিকাৰ দেশত চৰকাৰী আমোলাসকলক অদ্ভুত ধৰণে নিম্ন দৰমহা দিয়ে। কাৰণ আবকাৰী বিভাগৰ মতে তেওঁলোকে যাক সেৱা কৰে তেওঁলোকৰ পৰা ক্ষুদ্ৰ পৰিমাণে আয় উপাৰ্জন কৰে।

এই চৰকাৰী আমোলাসকলক দিয়া প্ৰতিদানে চৰকাৰী প্ৰশাসন যন্ত্ৰটোক গুৰুত্বপূৰ্ণ কৰি তোলে আৰু কৰ্ম সম্পাদন সুনিশ্চিত কৰে। বৈদেশিক দুৰ্নীতি বৃত্তি আইনখনে যিবোৰ চৰকাৰী কৰ্মচাৰীৰ কৰ্তব্য প্ৰধানকৈ প্ৰশাসনিক বা কেৰেণীৰ তেওঁলোকক কম পৰিমাণে প্ৰতিদান দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰকাশ্যভাৱে বাধা আৰোপ কৰা নাই যদিহে এনে প্ৰতিদানক সেইখন দেশত ব্যৱসায় কৰাৰ এটা অংগ হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়।

বৈদেশিক সংস্কৃতিত কাম কৰা প্ৰতিজন ব্যৱস্থাপকে ব্যৱসায়ৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলোৱা বিভিন্ন সামাজিক, সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক আৰু আইনগত কথাবোৰ চিহ্নিত কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। গোলকীয় সংগঠনবোৰে তেওঁলোকৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নিৰ্দেশাৱলী স্পষ্ট কৰিব লাগে যাতে বৈদেশিক স্থানত কাম কৰোতে কৰ্মচাৰীসকলে জানে যে তেওঁলোকৰ পৰা কি আশা কৰা হৈছে।

গোলকীয়ভাৱে ব্যৱসায় কৰোতে মানৱ অধিকাৰ, শ্ৰমিকৰ মানদণ্ড আৰু পা�ৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ ক্ষেত্ৰত নটা নীতি আছে—

গোলকীয় ব্যৱসায়ৰ নটা নীতি (Nine Principles of Global Business)

(ক) মানৱ অধিকাৰ (Human Rights) :

নীতি ১ঃ নিজৰ প্ৰভাৱৰ গণ্ডীৰ ভিতৰত থাকি আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ সুৰক্ষাক সমৰ্থন আৰু সন্মান জনোৱা।

নীতি ২ঃ মানৱ অধিকাৰ অপপ্ৰয়োগত ব্যৱসায়িক নিগমবোৰে যাতে সহায় নকৰে সেইটো সুনিশ্চিত কৰা।

(খ) শ্ৰমিকৰ মানদণ্ড (Labour Standards) :

নীতি ৩ঃ সংস্থা স্থাপনৰ স্বাধীনতা আৰু সমষ্টিগত দৰ-দাম কৰাৰ অধিকাৰক সফল স্বীকৃতি প্ৰদান।

নীতি ৪ঃ সকলো প্ৰকাৰৰ বলপূৰ্বক আৰু বাধ্যতামূলক শ্ৰমৰ অৱসান ঘটোৱা।

নীতি ৫ঃ শিশু শ্ৰমিকৰ সফল বিলুপ্তি ঘটোৱা।

নীতি ৬ঃ নিযুক্তি আৰু পদবীৰ ক্ষেত্ৰত থকা ভেদাভেদ আঁতৰোৱা।

(গ) পা�ৰিপাৰ্শ্বিকতা (Environment) :

নীতি ৭ঃ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ প্ৰত্যাহ্বানৰ প্ৰতি সৰ্তকতামূলক ব্যৱস্থাক সমৰ্থন জনোৱা।

নীতি ৮ঃ বৃহত্তৰ পৰিৱেশমূলক দায়িত্ব বৃদ্ধি কৰিবলৈ আগভাগ লোৱা।

নীতি ৯ঃ পৰিৱেশৰ প্ৰতি বন্ধুত্বমূলক প্ৰযুক্তিৰ বিকাশ আৰু প্ৰসাৰণক উৎসাহিত কৰা।

উৎস ঃ The Global Compact Website, August 14, 2000

যদিহে তেওঁলোকৰ সংগঠনত অনৈতিক আচৰণ হ্ৰাস কৰাৰ বাবে ব্যৱস্থাপকসকল সচেতন হয় তেন্তে ব্যৱস্থাপকসকলে বহু কাম সমাধা কৰিব পাৰে—

(i) তেওঁলোকে উচ্চমানৰ নৈতিক মানদণ্ডৰ ব্যক্তিৰ সেৱা লাভ কৰিবলৈ বিচাৰিব পাৰে।

(ii) নীতিশাস্ত্ৰৰ বিধি আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ নিয়ম প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰে।

(iii) উদাহৰণসহ আনক নেতৃত্ব দিব পাৰে।

(iv) নৈতিক প্ৰশিক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে।

(v) সামাজিক হিচাপ-নিকাচ চলাব পাৰে।

(vi) নৈতিক দোধোৰ-মোধোৰ অৱস্থাৰ সন্মুখীন হোৱা ব্যক্তিসকলক সহায় আগবঢ়াব পাৰে।

৮.১১ অধ্যয়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নীতিশাস্ত্ৰ (ethics) শব্দটো গ্ৰীক শব্দ 'Ethos' ৰ পৰা উৎপত্তি হৈছে। যিয়ে এক আদৰ্শগত মানদণ্ড সম্পন্ন আচৰণৰ কথা বুজায়।
- সাধাৰণ নীতিশাস্ত্ৰৰ ধাৰণাটোৰ এক সম্প্ৰসাৰণ হ'ল ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰ (business ethics)। ব্যৱসায়িক কাম-কাজ পৰিচালিত কৰা, সামাজিকভাৱে নিৰ্ধাৰিত নৈতিক নীতিসমূহকে নীতিশাস্ত্ৰ হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি।
- ব্যৱসায় প্ৰতিষ্ঠান এটা চলাই নিবলৈ নীতিশাস্ত্ৰৰ কিছুমান মৌলিক উপাদানৰ প্ৰয়োজন।
- তলত উল্লেখিত কাৰণসমূহৰ বাবে ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ আৱশ্যক।

  i) ভোক্তাৰ মনোবল বৃদ্ধি কৰিবলৈ

  ii) সদস্যসকলৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক পৰিচালিত কৰিবলৈ

  iii) ব্যৱসায়ৰ সৈতে জড়িত পক্ষসমূহৰ স্বাৰ্থ সুৰক্ষিত কৰিবলৈ

  iv) শক্তিশালী গ্ৰাহক সংস্থা গঠন কৰিবলৈ

  v) বিভিন্ন সামাজিক বিষয়সমূহৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা অনুভৱ কৰিবলৈ

  vi) চৰকাৰী হস্তক্ষেপৰ পৰা আঁচৰি থাকিবলৈ।
- ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ চাৰিটা তত্ত্ব (theories) বা মতবাদ আছে। সেইবোৰ হ'ল উপযোগবাদী তত্ত্ব, অধিকাৰযুক্ত তত্ত্ব, ন্যায় প্ৰদানৰ তত্ত্ব আৰু অখণ্ড সামাজিক চুক্তিৰ তত্ত্ব। সৰহভাগ ব্যৱসায়ীলোকে উপযোগবাদী তত্ত্বটো মানি চলে। যদিহে অনৈতিক আচৰণ হ্ৰাস কৰিবলৈ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হয় তেন্তে সংগঠনৰ নৈতিক বাতাবৰণ যথেষ্ট উন্নত হ'ব পাৰে।

৮.১২ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chhabra, T. N. and Chhabra, Sandhya; *Business Studies*; Karol Bagh, New Delhi: Arya Publication.
2) Gandhi, Poonam; *Business Studies*; Nai Sarak, Delhi: Dhanpat Rai & Co.
3) Pathak, R. K., Kalwar, M.C.; *Business Studies*; Ram Nagar, New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
4) Robbins and Coulter; *Management*; Delhi: Prentice Hall.

৮.১৩ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (i) অশুদ্ধ (ii) শুদ্ধ (iii) অশুদ্ধ
(iv) শুদ্ধ (v) অশুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ দুটা বৈশিষ্ট্য হ'ল—
(i) এইবোৰ হ'ল আদৰ্শগত নীতি যিয়ে ব্যৱসায়িক আচৰণক পথ দেখুৱায়।
(ii) ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ মৌলিক দৰ্শন হ'ল সৰ্বাধিক সামাজিক কল্যাণ সাধন কৰা।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (i) শুদ্ধ (ii) অশুদ্ধ (iii) শুদ্ধ
(iv) অশুদ্ধ (v) অশুদ্ধ

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিভিন্ন আইনে সমাজৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰতিফলন ঘটায়। যদি এটা ব্যৱসায় নৈতিক নহয়, ই চৰকাৰৰ আৰু আদালতৰ হস্তক্ষেপ আকৰ্ষিত কৰে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (i) শুদ্ধ (ii) অশুদ্ধ (iii) অশুদ্ধ
(iv) অশুদ্ধ (v) শুদ্ধ

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ সমাজৰ প্ৰতি ব্যৱসায়ৰ দুটা অনৈতিক আচৰণ হ'ল—
(i) অনাকাংক্ষিত অনুকম্পা লাভ কৰিবলৈ চৰকাৰী বিষয়াক উপঢৌকন দিয়া।
(ii) পণ্যৰ কলা বজাৰ আৰু চোৰাং মজুত কৰা।

৮.১৪ আৰ্হি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰ বুলিলে কি বুজে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি?

প্ৰশ্ন ৩ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ নীতিসমূহ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ আৱশ্যকতা ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ প্ৰধান নিৰ্ধাৰণকাৰীসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৬ঃ কিছু উদাহৰণৰ সৈতে ব্যৱসায়ৰ অনৈতিক আচৰণৰ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৭ঃ নীতিশাস্ত্ৰ আৰু আইনৰ মাজত তুলনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ঃ ব্যৱসায়ৰ নীতিশাস্ত্ৰৰ বিভিন্ন সূত্ৰ বা তত্ত্বসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৯ঃ গোলকীয় পটভূমিত নীতিশাস্ত্ৰৰ বিষয়ে এটি টোকা লিখক।

** ** **

প্ৰসঙ্গ পুথি

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Cherunilam, Francis (2002); *Business Policy and Strategic Management*; Himalaya Publishing House.
2) Chhabra, T. N. and Chhabra, Sandhya; *Business Studies*; Karol Bagh, New Delhi: Arya Publication.
3) Gandhi, Poonam; *Business Studies*; Nai Sarak, Delhi: Dhanpat Rai & Co.
4) Lekhi, R. K.; *The Economic Development and Planing*; Kalyani Publishers.
5) Pathak, R. K., Kalwar, M.C.; *Business Studies*; Ram Nagar, New Delhi: S. Chand & Company Ltd.
6) Pathak, R. K.; Kalwar, M. C. (2005); *Principles of Management, Abhilekh Publication*; Guwahati.
7) Rao, C. Appa Rao; B, Parvathiswara; Sivaramakrishna, K. (2010); *Strategic Management and Business Policy*; New Delhi: Excel Books.
8) Robbins and Coulter; *Management*; Delhi: Prentice Hall.
9) Saleem, Shaikh; *Business Environment*; Pearson.
10) Srinivasan, R.; Chunawalla, S. A. (1995); *Management Principle and Practice*; Himalaya Publishing House.